

моральної (немайнової) шкоди; 10) визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб.

Суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом чи судом у визначених законом випадках [4].

Отже, захист цивільних прав – одна з найважливіших категорій теорії цивільного та цивільно-процесуального права, без з'ясування якої дуже складно розібратися в характері та особливостях цивільно-правових санкцій, механізм їх реалізації та інших питаннях, що виникають у зв'язку з порушенням цивільних прав. Таким чином, найбільш загальною класифікаційною підставою форм захисту суб'єктивних цивільних прав виступає суб'єкт, правомочний здійснювати захист цивільних прав.

Список використаних джерел:

1. Кайдашев Р. П. Природа правосуддя в адміністративному процесі України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». Випуск 29. Частина 2. Том 4/2. 2014. С. 57.
2. Ватаманюк Л. Кореляція наукових підходів щодо дефініції правосуддя. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Юридичні науки». Т. 7. № 2. 2020. С. 46.
3. Кушерець Д. Охорона та захист майнових прав у сфері договірної права України : монограф. Київ : Знання України, 2014. С. 463.
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

Лежнєва Т.М.

кандидат юридичних наук, доцент

проректор

Дніпровського гуманітарного університету

ОБМЕЖЕННЯ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

Шлюб є сімейним союзом жінки та чоловіка, зареєстрованим у органі державної реєстрації актів цивільного стану (абз. 1 ч. 1 ст. 21 СК України [1]). Позитивне право України приділяє значну увагу добровільності шлюбу як наявності вільної згоди жінки та чоловіка. Це добре ілюструється тим, що принцип добровільності шлюбу закріплено конституційно (ч. 1 ст. 51 Конституції України [2] – «шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка»). Для порівняння, добровільність цивільного договору як елемент ширшого принципу свободи договору конституційного закріплення не удостоївся.

Законодавець забороняє примушування жінки та чоловіка до шлюбу (абз. 2 ч. 1 ст. 21 СК України). Ця заборона та принцип добровільності шлюбу забезпечені як сімейно-правовими, так і кримінально-правовими й адміністративно-деліктними заходами примусу.

Правова сутність шлюбу як союзу, а не договору, яка не лише втілена в позитивному сімейному праві, але і переважає в сучасній українській доктрині сімейного права, повинна мати висновком, серед іншого, також і те, що, на відміну від цивільно-правового договору, «волезалежним» є не лише укладання шлюбу, але і перебування в шлюбі. «Запит» права та «запит» кожної людини як подружжя на свободну і добру волю не обмежується добровільним укладанням шлюбу, не завершується і не задовольняється ним, а продовжує тою ж мірою існувати в період чинності шлюбу. Із самої природно-правової природи людини та її прав, із правової і суспільної природи шлюбу повинно випливати, що добровільність перебування в шлюбі є правовою цінністю не меншою, аніж добровільності укладання шлюбу; порушення добровільності перебування в шлюбі є не меншою загрозою для прав і свобод людини, аніж порушення добровільності укладання шлюбу.

Відтак будь-яке обмеження права людини на розірвання шлюбу та/або його реалізацію мусить бути виправданим лише міркуваннями виключної необхідності.

У позитивно-правовому вимірі це виражено у нормах частин 3, 4 ст. 56 СК України: «Кожен з подружжя має право припинити шлюбні відносини. Примушування до припинення шлюбних відносин, примушування до їх збереження, в тому числі примушування до статевого зв'язку за допомогою фізичного або психічного насильства, є порушенням права дружини, чоловіка на свободу та особисту недоторканність і може мати наслідки, встановлені законом».

Існує думка, що такі обмеження в нашому сімейному праві є порівняно слабкими. Так, наприклад, А. О. Дутко зазначала, що «процедура розірвання шлюбу в Україні є значно простішою та ліберальнішою, аніж в інших країнах, оскільки вітчизняне законодавство фактично не передбачає обмеження права одного з подружжя на розірвання шлюбу (окрім заборони на подання позову про розірвання шлюбу протягом вагітності дружини та протягом одного року після народження дитини); якщо в зарубіжних країнах суд може у певних випадках відмовити у розірванні шлюбу, навіть якщо дійде висновку, що шлюб непоправно розпався, то в нашій країні відбувається зовсім протилежна ситуація: навіть якщо суд не дійде висновку, що шлюб непоправно розпався, висловлюється думка про необхідність розірвання такого шлюбу судом за стійкого наполягання одного з подружжя; процедура розірвання шлюбу нетривала [...]; процедура вимагає від подружжя незначних фінансових затрат [...]» [3, с. 52]. Із цим важко погодитись, оскільки насправді обмежень, в тому числі неявних, більше, ніж згадує А. О. Дутко, а її прогнози і оцінки часових та майнових витрат є

доволі оптимістичними. Так, звісно, деякі європейські країни мають ще суворіші обмеження, але це не видається приводом їх наслідувати.

В ідеалі ситуацією відсутності обмеження розірвання шлюбу слід було б вважати таку, коли єдиною необхідною підставою для розірвання шлюбу є воля одного із подружжя, а порядок та умови втілення такої волі є не більш обтяжливими, аніж порядок реєстрації шлюбу. Саме виходячи із такого засновку спробуємо надати визначення поняття «обмеження розірвання шлюбу» та в загальних рисах окреслити обсяг цього поняття відповідно до чинного позитивного сімейного права України. Отже, обмеження розірвання шлюбу – це встановлені позитивним правом додаткові умови та процедури, необхідні для реалізації волі до розірвання волі одного із подружжя, які є більш обтяжливими, аніж умови та процедури, необхідні для реєстрації шлюбу.

Реєстрація шлюбу відбувається у безспірному адміністративному порядку та здійснюється органами РАЦС (статті 27–34 СК України).

СК України (ст. 107) передбачає розірвання шлюбу в адміністративному порядку органами РАЦС за волевиявленням одного із подружжя, але лише у випадках, коли другий із подружжя визнаний безвісно відсутнім або визнаний недієздатним. Такий варіант є наразі найбільш вільним від обмежень розірвання шлюбу, але водночас дуже рідковживаним через казуїстичність своїх умов.

СК України (ст. 106) передбачає розірвання шлюбу в адміністративному порядку органами РАЦС за спільним волевиявленням обох з подружжя, але лише у випадках, якщо подружжя не має дітей. Допускається неособисте подання заяви одним із подружжя – через іншого з подружжя. Майновий спір не є перешкодою. Розірвання шлюбу відбувається через місяць після подання заяв(и). В цьому випадку маємо суттєве обмеження у вигляді умови відсутності дітей, а також віддаленість бажаного правового результату на 1 місяць. Існує ще одне приховане обмеження – СК України (ст. 108) передбачає можливість визнання розірвання шлюбу, здійсненого в порядку 106 СК України, фіктивним.

На шляху від адміністративного до класичного судового (позовного) розірвання шлюбу знаходиться «полегшена» версія останнього – розірвання шлюбу за рішенням суду за спільною заявою подружжя, яке має дітей (ст. 109 СК України), яке здійснюється в порядку окремого провадження (ч. 3 ст. 293 ЦПК України [4]), що є об'єктивно простішим провадженням у порівнянні із позовним. Тим не менше, розірвання шлюбу все ж обтяжене необхідністю участі у судовому процесі, що передбачає дотримання мінімальних процесуальних вимог до заяви та її подання, сплату судового збору, безпосередню участь у судових засіданнях. Крім того, умовою звернення до суду є подання подружжям разом із заявою письмового договору про те, з ким із них будуть проживати діти, яку участь у забезпеченні умов їхнього життя братиме той з батьків, хто буде проживати окремо, а також про умови здійснення ним права на особисте виховання

дітей; при цьому договір між подружжям про розмір аліментів на дитину має бути нотаріально посвідчений (ч.ч. 1, 2 ст. 109 СК України). Таким чином, окрім участі у судовому процесі та відповідних витрат, подружжя мусить також нести організаційні та майнові втрати, пов'язані із укладенням вказаних договорів, участю у нотаріальному процесі. Крім того, «суд постановляє рішення про розірвання шлюбу, якщо буде встановлено, що заява про розірвання шлюбу відповідає дійсній волі дружини та чоловіка і що після розірвання шлюбу не будуть порушені їхні особисті та майнові права, а також права їхніх дітей» (ч. 3 ст. 109 СК України). Тобто, навіть за дотримання подружжям формальних вимог та наявності їх спільної волі, закон надає судові багато в чому дискреційне по суті повноваження відмовити у розірванні шлюбу з мотивів порушення прав подружжя або дітей. Також «суд постановляє рішення про розірвання шлюбу після спливу одного місяця від дня подання заяви» (ч. 4 ст. 109 СК України). Отже, наявна віддаленість бажаного правового результату на 1 місяць.

I, нарешті, класичний позовний порядок розірвання шлюбу (ст.ст. 110–112 СК України) передбачає за позовом одного із подружжя. Справа розглядається в позовному провадженні, тобто сторони мають брати участь у повноцінному судовому процесі, з відповідними організаційними та майновими втратами, у т.ч. щодо судового збору. Ситуація дещо полегшується тим, що справи про розірвання шлюбу кваліфікуються як малозначні (п. 4 ч. 6 ст. 19 ЦПК України), і відповідно розглядається у порядку спрощеного позовного провадження. Однак наявні також і додаткові специфічні процесуальні обтяження, а саме: 1) суттєве обмеження права на пред'явлення позову про розірвання шлюбу протягом вагітності дружини та протягом одного року після народження дитини (ч.ч. 2–4 ст. 110 СК України; п. 5 ч. 4 ст. 185 ЦПК України); 2) можливість застосування судом заходів щодо примирення подружжя (ст. 111 СК України), що передбачає призначення подружжю строку для примирення до 6 місяців (!) із зупиненням провадження на цей період (ч. 7 ст. 240, п. 4 ч. 1 ст. 251 ЦПК України). З урахуванням мінімальних формальних процесуальних строків – 5 днів на відкриття провадження (ч. 1 ст. 187 ЦПК), 60 днів на розгляд справи у спрощеному провадженні з дня відкриття провадження у справі (ст. 275 ЦПК України), – яких до того ж часто не дотримуються, маємо доволі суттєву віддаленість бажаного правового результату. Так само варто згадати про формальні підстави для розірвання шлюбу: «суд постановляє рішення про розірвання шлюбу, якщо буде встановлено, що подальше спільне життя подружжя і збереження шлюбу суперечило б інтересам одного з них, інтересам їхніх дітей, що мають істотне значення» (ч. 2 ст. 112 СК України). І хоча в цілому суди задовольняються встановленням того, що позивач дійсно не бажає перебувати в шлюбі, вони мають законну можливість відмовити у розірванні шлюбу з міркувань інтересів дітей.

Отже, навіть перший погляд на позитивно-правове регулювання дає підстави стверджувати про існування цілої системи обмежень розірвання

шлюбу. Останні можуть мати характер матеріально-правових обмежень, процесуальних ускладнень, віддаленості бажаного правового результату тощо. І навіть цей перший погляд не може не актуалізувати питання, а чи є ці обмеження виправданими розумною метою і чи не є вони порушенням добровільності шлюбу і права на його припинення. Серед напрямків наступних досліджень вбачається: удосконалення поняття «обмеження розірвання шлюбу», виявлення та класифікація наявних обмежень, аналіз їх доцільності, розробка пропозицій щодо послаблення таких обмежень та засобів пом'якшення наслідків таких обмежень.

Список використаної літератури:

1. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
3. Дутко О.А. Розірвання шлюбу за законодавством України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2014. № 801. С. 51–55.
4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

Поклонська О.Ю.

старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ЗА ЗЛОВЖИВАННЯ МОНОПОЛЬНИМ СТАНОВИЩЕМ НА РИНКУ

Питання відповідальності має завжди свою актуальність в різних сферах суспільних відносин. В даному випадку не є й винятком притягнення до відповідальності суб'єктів господарювання, які ціле направлено зловживають своїм монопольним (домінуючим) становищем на ринку.

Дане питання досліджували багато науковців, зокрема Борисенко, В. Грудницький, Г. Гук, Ю. Журик, В. Кулішенко, В. Лук'янець, С. Мельник, О. Стороженко, Т. Швидка, В. Щербина тощо [4, с.130].

Впершу чергу слід зазначити, що монопольне (домінуюче) становище суб'єкта господарювання- це коли частка його на ринку товару перевищує 35 відсотків, якщо він не доведе, що зазнає значної конкуренції.

Монопольним (домінуючим) також може бути визнане становище суб'єкта господарювання, якщо його частка на ринку товару становить 35 або менше відсотків, але він не зазнає значної конкуренції, зокрема внаслідок порівняно невеликого розміру часток ринку, які належать конкурентам [3].